

FEDERATIONSTANKEN

PÅ BALKAN

Av BALKANIKUS

NÄR man talar om balkanproblemet skall man inte tänka bara på Balkanhalvön i dess egentliga bemärkelse som geografiskt begrepp, förbundet med det område, som ligger söder om Donau, mellan Adriatiska, Egeiska och Svarta haven. Balkanproblemet berör i verkligheten ett vida större territorium, nämligen hela Sydost-Europa och Mindre Asien, vars innevånare består av folk, som ha nästan samma politiska öden och som äro ställda inför nästan enahanda uppgifter av ekonomisk, kulturell och social karaktär. Balkanproblemet är ett problem om sex länders framtida öden: Albaniens, Bulgariens, Greklands, Jugoslaviens, Rumäniens och Turkiets, vilka länder tillsammans täcka en areal av 735,000 kvkm i Europa och 739,000 kvkm i Asien och ha en befolkning, som uppgår till 62 miljoner innevånare, varav 46 miljoner i Europa och 16 miljoner i Asien.

Problemet gäller dels det ömsesidiga förhållandet mellan dessa sex stater och dels de europeiska och utomeuropeiska stormakternas förhållande till balkanfolken. Det är nämligen detta som skiljer balkanproblemet i dess nuvarande form från det gamla orientproblemet, som under 1800-talet utgjorde medelpunkten för den europeiska politiken. På den tiden bestod orientproblemet endast av de europeiska stormakternas strävan att ständigt öka sitt inflytande i det gamla ottomanska imperiet. Då utövades ett oavbrutet tryck på Höga Porten av var och en av de rivaliserande stormakterna, som önskade att för egen räkning vinna en och annan politisk, ekonomisk eller kulturell fördel i Främre Orienten. Balkanproblemet däremot gäller i dag framför allt det ömsesidiga förhållandet mellan de stater, som skapades på Balkanhalvön efter det ottomanska imperiets förfall. Men detta ömsesidiga förhållande är inte endast kraftigt påverkat av stormakterna; det är helt enkelt resultatet av dessas ständiga inblandningar, orsakade av stormakternas växande intressen i Främre Orienten.

Balkanhalvön, som förbinder Europa med Asien, var redan under forntiden en viktig nyckel för samfärdseln mellan Europa, Asien och Afrika. Den intar ett centralt läge på östra halvklotet samt samlar alla vägar, som leda från norr till söder och från väster till öster. Under sekler har halvön spelat en mycket viktig roll i världshistorien. I dag utgör den en väsentlig faktor i stormakternas strävan mot världsherravälde. Nutidens kommunikationsmedel har inte alls minskat dess betydelse, och det stigande behovet av tryggade och välplacerade baser för civil- och krigsflygets räkning har tvärtom endast bidragit att öka denna betydelse. Dessutom ligger Balkanhalvön i omedelbar närhet av östra halvklotets rikaste oljeområden.

Allt detta bestämmer Balkanhalvöns världspolitiska betydelse och visar tydligt, varför även i dag liksom förut ingen av stormakterna kan acceptera att balkanfrågan avgöres ensidigt med hänsyn blott till en enda stormakts intressen och utan allas deltagande.

*

I själva verket har balkanproblemet alltid diskuterats som en fråga, som mest berör de europeiska stormakternas intressen, och inte som ett spörsmål, som i främsta rummet angår halvöns egna folk. Det är just därför balkanfolken alltid måst acceptera de beslut, som påtvungits dem av främmande makter; under många år ha de måst anpassa sina egna intressen efter en eller annan av stormakterna. Sålunda förvandlades rivaliteten mellan de stora till rivalitet mellan de små. I mera än hundra års tid, under trycket av ömsesidiga fientligheter och allmän misstänksamhet har balkanfolken befunnit sig i ett tillstånd av oupphörliga uppror och ständig jäsning. Ingen annan stans i Europa förekom så många krig, oroligheter, attentat, omstörtningar och revolter som på Balkan. Detta förklarar, varför Balkan fått namn om sig att vara en »brandhärd», och varför så otaliga lidanden och försakerelser drabbat dessa folk, trots naturrikedomarna och det gynnsamma geografiska läget.

På grund av dessa lidanden hälsades federationstanken under förra århundradet med jubel av halvöns mest vakna och progressiva män. De hade emellertid inte någon möjlighet att omsätta idén i praktiken. För att förverkliga federationstanken måste det stadga sig och insikt om behovet av närmare samverkan. Det krävs även en rad andra gynnsamma omständigheter, och framför allt får intet hinder möta från de stormakter, i vilkas intresse

det ligger att söndra småstaterna. Federationstanken bars under 1800-talet upp av en politisk och intellektuell elit. I dag ingår den som programpunkt för de kommunistiska partier, som nu delta i maktutövningen i de flesta balkanstater, och den stöds kraftigt av Sovjetunionen, vars politik i Främre Orienten söker stöd hos ett kraftigt block av vänskapligt sinnade stater. I detta fall gäller det en partiell federation av balkanstater, och denna tanke har redan delvis förverkligats genom den nya federativa organisationen i Jugoslavien, som tenderar att i en nära framtid breda ut sig till en del andra balkanstater.

*

Federalismen som politiskt system är känd sedan gammalt, och den har flera gånger tillämpats i Europa. Redan under medeltiden sammanslöt sig de italienska städerna till en federation, och senare uppbyggdes Schweiz till konfederation vid sidan av den gamla germanska federationen. Federationstankens verkliga blomstring hänger emellertid samman med de stora politiska omvälvningarna vid tiden kring franska revolutionen. År 1776 antog Förenta staterna sin första författning, som lade grunden till konfederationen, och 1787 utvecklades och bekräftades den genom en ny författning. I maj 1793 uppstod t. o. m. i det starkt centralistiska Frankrike en federalistisk rörelse, som dock snart kuvades av konventet. Mot slutet av Napoleons tid grodde i Europa några federativa stater, men kraftigast påverkades balkanfolken av de italienska patrioternas begeistring för federationstanken under befrielsekampens tid. Dubbelmonarkiens form, som 1867 antogs i Ungern som resultat av ungrarnas kamp, har också haft sina stora återverkningar på Balkan.

De första ansatserna för federation på Balkan kan man spåra i balkanfolkens kamp för befrielse från det ottomanska imperiets herravälde. Utmattat av en rad fruktlösa krig med Ryssland under hela 1700-talet fram till 1829, desorganiserat av de följande inre omskakningarna — Pazavantoglus uppror i Vidin, Ali paschas i Janina och Mehmed-Alis i Egypten — såg Turkiet sina underlydande folk på Balkanhalvön resa sig ett efter ett, understödda än av Ryssland, än av Österrike, än av England och Frankrike.

Till en början igångsattes kampen för Greklands, Serbiens och Rumäniens befrielse i alla på Balkanhalvön boende folks gemensamma intresse. Diktarpatrioterna Dossitey Obradovitch i Serbien och Rigas Fereos i Grekland uppmanade alla balkanfolk att i de

samfällda intressenas namn resa sig mot det ottomanska väldet. Faktum är också, att alla balkanfolk deltog i denna kamp, och Rigas Fereos drömde om en grekisk-bulgarisk federation. Senare, år 1861, kämpade bulgarerna med Rakovsky i spetsen sida vid sida med serberna mot turkarna vid Belgrad, och år 1867 utformade den bulgariska hemliga kommittén, som hade sitt säte i Rumänien och kämpade för Bulgariens befrielse, ett projekt för en serbisk-bulgarisk federativ stat under den serbiske fursten Mikhail Obrenovitch' spira.

Till följd av det läge, som skapats genom Berlintraktaten år 1879, ökades splittringen mellan balkanstaterna genom deras tävlan om Tracien och Macedonien, vilka alltjämt stodo under turkisk överhöghet. Denna rivalitet, underblåst av stormakternas politik, skapade inte blott inre slitningar mellan russofila, austrofila och anglofila m. fl. partier, utan ledde även till det serbisk-bulgariska kriget av år 1885 och grekisk-turkiska kriget år 1897.

Ungturkarnas revolution av år 1908 var ett uttryck för den önskan att befria sig från de europeiska makternas förmynderskap genom en inre förnyelse och konsolidering av sultanernas imperium, vilken besjälade den progressiva delen av den turkiska intelligensen. Detta ledde å sin sida till att rivaliteten mellan Bulgarien, Serbien, Grekland och Montenegro minskades, och år 1912 bildade dessa stater ett balkanförbund, som hade till ändamål att befria de landsmän, som fortfarande befunno sig under turkiskt herravälde. Efter det segerrika kriget mot Turkiet stodo dock bundsförvanterna inför ännu skarpare inbördes motsättningar på grund av tvister om uppdelningen av de områden, som förvärvats genom de förenade ansträngningarna. År 1913 utbröt andra balkankriget. Till följd av detta knöt sig Turkiet fastare till Tyskland, Grekland återvände till sin gamla beskyddare England, Serbien kom helt under ryskt inflytande, och Bulgarien, förtvivlat efter bakslaget av år 1913, kastade sig i armarna på Österrike-Ungern. Sålunda var första världskriget redan förberett: Skotten i Sarajevo var endast signalen till världskatastrofens början. Serbien, Grekland och Rumänien inträdde så småningom i kriget på västmakternas sida, och Bulgarien och Turkiet — på centralmakternas. Balkan förvandlades till skådeplats för långvariga och förhärjande krigshandlingar.

Det läge, som skapades efter år 1919, medförde en uppdelning av balkanstaterna i »segrare» och »besegrade». Ändringen av deras gränser gav upphov till hundratusentals människors förflytt-

ning under de svåraste förhållanden. Halvön behärskades av en atmosfär, laddad med ömsesidiga misstankar och hat, som bottnade i segermakternas inre slitningar och kriser inom de utomordentligt förstörade segrande staterna, och de besegrades missnöje. Internationella Fredsbyrån försökte etablera en bas för fredligt samarbete bland halvöns folk genom fyra på varandra följande konferenser, som sammankallades i Atén (1930), Istanbul (1931), Bukarest (1932) och Saloniki (1933) vilka ledde till under-tecknandet av en överenskommelse mellan Turkiet, Grekland, Jugoslavien och Rumänien och upprättandet av Balkan-pakten år 1933, vilken Bulgarien dock stannade utanför. Denna överenskommelse kunde emellertid inte skydda halvöns folk från det andra världskrigets härjningar, för vilka de alla, med undantag av Turkiet, föllo offer.

*

När man talar om möjligheterna för en federering av Balkans stater får man inte anse hindren för en sådan federering bestå enbart i de utrikespolitiska faktorerna, speciellt då stormakternas inblandning i halvöstaternas ömsesidiga förhållanden. Tvärtom bör uppmärksamheten riktas på länderna och folken själva. Balkanhalvön är en verklig labyrint av bergskedjor, som uppdelar halvön i från varandra isolerade områden av högst olika klimatisk och ekonomisk karaktär. Denna omständighet har länge gynnat tillvaron av enstaka isolerade nationalitetsgrupper och försvårat det ekonomiska och kulturella umgänget dem emellan. Ett rationellt vägsystem skulle kanske kunnat förbättra detta läge. Då halvön emellertid är uppdelad mellan sex olika stater och var och en av dessa har fullföljt en vägbyggnadspolitik med hänsyn blott till sina egna egoistiska intressen, har ett sådant system hittills icke kommit till stånd. Den första verkan av en federering skulle bli ett rationellt samordnande av de olika balkanstaternas vägnät, som skulle ge halvöns ekonomiska liv en kraftig stöt framåt.

De utomordentligt stora nationella olikheterna försvåra också till synes det fredliga samarbetet. Ingenstans i världen finns samlade på så litet område folk av så olika nationellt ursprung, som tala så vitt skilda språk och tillhörande mest olika religioner. Här bor över en miljon albaneser, de gamla iliriernas, halvöns äldsta innevånare, ättlingar; över 6 miljoner greker, ättlingar av det gamla Hellas; nära 12 miljoner rumäner, som anse sig härstamma från de gamla romerska kolonisterna på Balkan; dess-

utom bo där 2 miljoner turkar (16 milj. i Asien undantagna), och i centrum finnes c:a 16 milj. slaver (6 milj. serber, 6 milj. bulgarer, 3 1/2 milj. kroater, 1 1/2 milj. slovener), som skilja sig ganska mycket från varandra i kulturellt och religiöst hänseende. Vid sidan av dessa större nationalitetsgrupper bor det ytterligare en rad minoriteter — omkr. 2 milj. magyarer (i Jugoslavien och Rumänien), c:a 1 milj. tyskar, c:a 1 milj. judar, som äro spridda över hela halvön och kommit dit från Spanien på 1400-talet samt från Polen och Tyskland, c:a 1/2 miljon zigenare, som kommit från Indien vid oviss tidpunkt och för en nomadiserande tillvaro över hela halvön, när 200,000 tartarer, lika många gagauser, vilkas ursprung är något dunkelt, och omkring 100,000 armenier. Hela denna massa av omkring 46 miljoner representerar stora olikheter i religiöst hänseende — över 32 milj. äro grekiska katoliker, över 8 milj. romerska katoliker, över 2 milj. muhammedaner, en dryg miljon mosaiska trosbekännare, omkring 1/2 milj. protestanter m. m. Det händer ofta, att representanter för samma nationalitet tillhöra olika trosbekännelser.

Är detta konglomerat i etnografiskt och religiöst hänseende ett allvarligt hinder för en sammanlevnad inom ramen för en politisk federation? För att besvara denna fråga måste vi komma ihåg, att alla dessa folk under en följd av sekler levat under det romerska och sedermera under det bysantinska väldet. De självständiga stater, som grundades av balkanfolken (Bulgarien 679—1018 och 1186—1396, Serbien 1159—1389 och Rumänien 1290—1716) ha befunnit sig under det bysantinska imperiets starka kulturella inflytande. Ottomanska imperiets herravälde på Balkan började på 1400-talet, och fastän i olika hög grad levde dock alla halvöns folk under detta inflytande nästan till slutet av 1800-talet. Detta mäktiga inflytande har inte kunnat undgå att utöva en nivellerande inverkan på folkens egenart, trots deras etnografiska och religiösa särdrag, och därmed skapa grundvalen för en ömsesidig fördragsamhet och förståelse.

Även stora sociala differenser finnas på Balkan. I alla balkanländer finns numera ett stort antal människor med hög bildning, vilka spela en viktig roll i det politiska och samhällsliga livet. Dessa människor äro dessutom bärare av de nationella idéerna. De relativt förmögna skikten, bestående av affärsfolk och industrialister, som bo i de större städerna och hamnstäderna, utgöra det element, som är mest positivt inställt till ett ekonomiskt samarbete med övriga balkanfolk. Efter det senaste kriget äro dessa

grupper dock materiellt ruinerade och deras politiska inflytande har minskat. I alla länder på Balkan består den stora massan av relativt fattiga åkerbrukare och boskapsskötare, som står på en låg standard; jordbruket är primitivt och behöver allsidiga förbättringar. Industrin, som alltjämt är otillräcklig för att helt utnyttja naturrikedomarna och jordbrukets råvaror, ger upphov till en f. n. fåtalig arbetarklass, som tilltalas av den kommunistiska ideologin och söker politisk samverkan med den fattiga bondebefolkningen. Denna balkanfolkens sociala struktur utgör inte något hinder för balkanstaternas federering, tvärtom utgör den en gynnsam faktor för denna.

*

Stormakternas inflytande tog sig tidigare uttryck i vidmakt-hållandet av separatistiska tendenser på Balkan och hetsandet av de olika staterna mot varandra. I dag existerar en annan fara, nämligen att en partiell federation skapas, riktad mot övriga, utanför denna federation stående stater, eller att två, mot varandra riktade balkanfederationer skapas. Naturligtvis kan inte detta bidra till halvöns pacifiering och befolkningens välbefinnande.

För att förvandla federationstanken till en verklig fredsfaktor för Balkan och Europa måste den ges total tillämpning, så att den omfattar alla balkanstater utan undantag, inklusive Turkiets asiatiska del. Endast en total, inte en partiell federation kan på ett tillfredsställande sätt lösa de invecklade problem som existerar i denna del av Europa.

På samma gång bör emellertid denna federation vara resultatet av en gemensam överenskommelse mellan Sovjetunionen, England, Frankrike och Förenta staterna. Denna överenskommelse skall tjäna till ett opartiskt stöd åt federationens existens under de första kritiska åren. Det är därför nödvändigt, att pakten för federationens tillkomst sker under F. N:s ledning och medverkan samt att åtminstone de första fem åren Balkanfederationens makter fungerar under F. N:s omedelbara kontroll.

På detta sätt skulle för alltid undanröjas en farlig brandhärd och ett ovärderligt bidrag till konsolidering av Europas fred lämnas.